

Identifying, Compiling and Validating Indicators of Entrepreneurial Education for Sustainable Job Creation in Islamic Azad Universities of Tehran

Sana Abdulali: PhD student, Department of Educational Management, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Mohamad Naghi Imani Gale Pardasari: Faculty Member, Department of Educational Management, Islamic Azad University, Rudehen Branch, Rudehen, Iran.

Asghar Sharifi: Faculty Member, Department of Educational Management, Islamic Azad University, Rudehen Branch, Rudehen, Iran.

Abstract

Purpose: The present research was conducted with the aim of identifying, compiling and validating entrepreneurial education indicators for sustainable employment generation in Islamic Azad Universities of Tehran.

Materials and Methods: The research method was applied according to the purpose, applied according to the type of data, qualitative according to the time of data collection, cross-sectional and according to the method of data collection, content analysis. The statistical community included the professors of the Islamic Azad Universities of Tehran in 1400-1401 and the officials with experience in the Islamic Azad Universities. The method of data analysis was using MAXQDA software.

Findings: The results showed that the components and dimensions of entrepreneurial education in Islamic Azad Universities of Tehran include the goal (entrepreneurship knowledge, entrepreneurial attitude, entrepreneurial skills), structure (entrepreneurship content, entrepreneurial support, entrepreneur professor) and method (based on direct transfer, based on interaction, based on the central issue) as well as the components and dimensions of sustainable employment, including organizational dimensions (management, organizational changes in the university, organizational infrastructures) and environment (supporting infrastructures, legal infrastructures and market features).

Conclusion: based on side interviews with experts in the field of entrepreneurship and job creation in Islamic Azad Universities of Tehran, the components of the model for the purpose of implementation included entrepreneurial education including the goal, content, teaching/learning methods, structure, evaluation, process, resources and equipment, which The basis of the final model was presented, and the results showed that it had good validity.

Keywords: Entrepreneurial Education, Sustainable Employment Generation, Islamic Azad Universities.

*Corresponding author: Faculty Member, Department of Educational Management, Islamic Azad University, Rudehen Branch, Rudehen, Iran.

Email: imani1348mn@gmail.com

Identifying, Compiling and Validating Indicators of Entrepreneurial Education for Sustainable Job Creation in Islamic Azad Universities of Tehran

Introduction: As an educational center, the university needs specialized, trained and compassionate forces to achieve the goals of the university. With increasing attention to research along with education as the goals of universities, the need for professors who are interested in research and have the necessary standards for a faculty member will be more necessary than ever. Faculty members have duties and characteristics that their attention and correct performance is the key to the success of the university, students and professors themselves. Also, there are problems and obstacles in the way of fulfilling the duties of the members, removing them and facilitating the activities of the members will speed up the process of reaching the goals of the university. In order to institutionalize the research system in higher education, it is very important to pay attention to the recognition of the centrality of research, and in fact, it provides a valuable context for students to acquire, clarify and apply scientific concepts. Using this method puts students in a research environment; An environment where the teaching and learning process is based on research and during this process students give feedback on what they observe and discover. This makes them sometimes change their direction and ask new questions, discover challenges and contradictions and seek a new perspective and fill their information gap. Today, the state of expenses is such that a real worker has to work several tens of hours a week to be able to meet his expenses. But in the meantime, what is sustainable employment? Sustainable employment is a concept that is directly related to job security. In general, sustainable employment can be considered as a job that has a fixed and specific average income and at the level of household expenses (Name 2019). In general, when the expenses of the household or the individual are more than the income from his employment, the person is involved in poverty. In other words, when a person cannot simply provide for his needs based on his income, he is practically considered poor. The poverty line is a concept based on which it determines the ratio of the average cost of living in the society. In simpler words, for example, if the poverty line is around 5 million tomans, it means that the minimum income of a person must be more than 5 million tomans in order to experience life above the poverty line. Sustainable employment should have the possibility to be at a suitable distance from the poverty line. Have poverty Of course, with inflation in the economy, costs will increase. Income in stable employment should increase in proportion to these costs so that the person is under less pressure from inflation. Therefore, the current research was conducted with the aim of identifying, compiling and validating the indicators of entrepreneurial education for sustainable job creation in the Islamic Azad Universities of Tehran.

Materials and Methods: The research method was applied according to the purpose, applied according to the type of data, qualitative according to the time of data collection, cross-sectional and according to the method of data collection, content analysis. The statistical population included university professors in 1400-1401 and officials with experience in Islamic Azad Universities according to the entry criteria, and 19 participants were selected by non-random sampling of the targeted type and saturation principle. Semi-structured interviews were used to collect data. To determine validity, reliability method was used, and to determine reliability, retest method and intrasubject agreement method were used. The method of data analysis in the qualitative part was thematic analysis with MAXQDA software.

Findings: The results showed that the components and dimensions of entrepreneurial education in Islamic Azad Universities of Tehran include the goal (entrepreneurship

knowledge, entrepreneurial attitude, entrepreneurial skills), structure (entrepreneurship content, entrepreneurial support, entrepreneur professor) and method (based on direct transfer, based on interaction, based on the central issue) as well as the components and dimensions of sustainable employment, including organizational dimensions (management, organizational changes in the university, organizational infrastructures) and environment (supporting infrastructures, legal infrastructures and market features).

Conclusion: The present research was conducted with the aim of identifying, compiling and validating indicators of entrepreneurial education for sustainable job creation in Islamic Azad Universities of Tehran. The results showed that the indicators, components and dimensions of entrepreneurial education in the Islamic Azad Universities of Tehran include the goal (entrepreneurship knowledge, entrepreneurial attitude, and entrepreneurial skills), structure (entrepreneurship content, entrepreneurial support, entrepreneur professor) and method (based on direct transfer, based on based on interaction, based on the central issue). Also, the indicators, components and dimensions of sustainable employment creation in the Islamic Azad Universities of Tehran included organizational dimensions (management, organizational changes in the university, organizational infrastructures) and environmental dimensions (supporting infrastructures, legal infrastructures and market features). Regarding entrepreneurship and its importance, nowadays everyone has found that an organization that relies on human resources rather than underground resources has been more successful in the long run. Despite its advantages, underground resources are among the obstacles to development. While the lack of these resources in some countries has caused them to become one of the leading countries in the world by using the power of thought, creativity, innovation and initiative, or in one word, entrepreneurship. Attention to entrepreneurship plays an essential role in the development and progress of countries, and entrepreneurship is usually synonymous with job creation and business. Entrepreneurship is a broad concept that includes a wide range of activities from the birth of a pure idea to innovation and creating a new career for a person. Today, entrepreneurship is known as the factor of progress and economic cycle of every country. In modern and advanced economies, entrepreneurship is an important and undeniable principle (Sana Harbia, 2010, cited by Weakland et al., 2019). Based on this, entrepreneurship education has been the subject of entrepreneurs for years in developed countries, science has attracted the attention of scientists, officials and people, and it has become one of the most popular academic fields. The importance of applying entrepreneurship has reached such a point that some consider it one of the effective factors of production, such as labor capital (other than human power). Known and introduced as an economic engine (Suriyaman et al., 2023: 20). It should be acknowledged that in today's world, entrepreneurship is the first word because it can lead to sustainable employment. Entrepreneurship is based on skills and prepares people for this purpose.

Keywords: Entrepreneurial Education, Sustainable Employment Generation, Islamic Azad Universities.

مجله‌ی توسعه‌ی آموزش جندی شاپور
فصلنامه‌ی مرکز مطالعات و توسعه‌ی آموزش علوم پزشکی
سال چهاردهم، شماره ۳، پاییز ۱۴۰۲

شناسایی، تدوین و اعتباریابی شاخص‌های آموزش کارآفرینانه برای اشتغال‌زایی پایدار در دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران

ثنا عبدالعلی: دانشجوی دکتری، گروه مدیریت آموزشی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
محمدنقی ایمانی گله پردسری*: عضو هیئت علمی، گروه مدیریت آموزشی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران.
اصغر شریفی: عضو هیئت علمی، گروه مدیریت آموزشی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران.

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف شناسایی، تدوین و اعتباریابی شاخص‌های آموزش کارآفرینانه برای اشتغال‌زایی پایدار در دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران انجام شد.

مواد و روش‌ها: روش پژوهش برحسب هدف، کاربردی برحسب نوع داده، کیفی برحسب زمان گردآوری داده، مقطعی و برحسب روش گردآوری داده‌ها، تحلیل محتوا بود. جامعه‌آماری شامل، اساتید دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران در سال ۱۴۰۱-۱۴۰۰ و مسئولین با سابقه در در دانشگاه‌های آزاد اسلامی طبق ملاک‌های ورود بودند که از روش نمونه‌گیری غیر تصادفی از نوع هدفمند و اصل اشباع ۱۹ مشارکت کننده انتخاب شدند. برای جمع‌آوری اطلاعات از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته استفاده شد. روش تحلیل داده‌ها با نرم‌افزار MAXQDA بود.

یافته‌ها: نتایج نشان دادند که مؤلفه‌ها و ابعاد آموزش کارآفرینانه در دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران شامل هدف (دانش کارآفرینی، نگرش کارآفرینی، مهارت کارآفرینی)، ساختار (محتوای کارآفرینی، حمایت کارآفرینی، استاد کارآفرین) و روش (مبتنی بر انتقال مستقیم، مبتنی بر تعامل، مبتنی بر مسأله محوری) و همچنین مؤلفه‌ها و ابعاد اشتغال‌زایی پایدار شامل ابعاد سازمانی (مدیریت، تغییرات سازمانی در دانشگاه، زیرساخت‌های سازمانی) و محیطی (زیرساخت‌های حمایتی، زیرساخت‌های قانونی و ویژگی بازار) بودند.

نتیجه‌گیری: در نهایت بر اساس مصاحبه‌های جانبی با خبرگان حوزه کارآفرینی و اشتغال‌زایی دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران اجزای مدل به منظور پیاده‌سازی شامل آموزش کارآفرینانه شامل هدف، محتوا، روش‌های یاددهی/یادگیری، ساختار، ارزیابی، فرایند، منابع و تجهیزات بود که بر این اساس مدل نهایی ارائه شد که نتایج نشان داد از اعتبار مناسبی نیز برخوردار بود.

کلمات کلیدی: آموزش کارآفرینانه، اشتغال‌زایی پایدار، دانشگاه‌های آزاد اسلامی.

واژگان کلیدی: بخیه، نظریه ایتیمال، آموزش پزشکی، انگیزش، یادگیری حرکتی

***نویسنده مسؤول:** عضو هیئت علمی، گروه مدیریت آموزشی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران.

Email: imani1348mn@gmail.com

مقدمه

دانشگاه به عنوان مرکزی آموزشی، نیاز به نیروهایی متخصص، آموزش دیده و دلسوز دارد تا اهداف دانشگاه را به سرانجام برسانند (فرر ۲۰۲۲). با افزایش توجه به پژوهش در کنار آموزش به عنوان اهداف دانشگاه‌ها، نیاز به اساتید علاقمند به پژوهش و دارای استانداردهای لازم برای یک عضو هیئت‌علمی، بیش از پیش ضروری خواهد بود. اعضای هیئت‌علمی وظایف و ویژگی‌هایی دارند که توجه و انجام صحیح آن‌ها رمز موفقیت دانشگاه، دانشجو و خود اساتید است. همچنین در راه ایفای وظایف اعضا، مشکلات و موانعی وجود دارد که از میان برداشتن آن‌ها و تسهیل روند فعالیت‌های اعضا، روند رسیدن به اهداف دانشگاه را نیز تسریع می‌بخشد (الباهر و محمد ۲۰۲۲). برای نهادینه کردن نظام پژوهشی در آموزش عالی، توجه به شناخت از محوریت پژوهش بسیار مهم است و در واقع، زمینه با ارزشی را برای دستیابی، روشن ساختن و کاربست مفاهیم علمی برای دانشجویان فراهم می‌کند. بهره‌گیری از این روش دانشجویان را در محیط پژوهشی قرار می‌دهد؛ محیطی که در آن فرآیند آموزش و یادگیری مبتنی بر پژوهش و است و طی این فرآیند دانشجویان نسبت به آنچه مشاهده و کشف می‌کنند، بازخورد نشان می‌دهند. این کار باعث می‌شود تا در مواقعی، جهت خود را تغییر دهند و پرسش‌های جدید بپرسند، چالش‌ها و تناقضات را کشف کنند و در پی چشم اندازه‌ای جدید و پر کردن شکاف اطلاعاتی خود باشند (پرامودینی ۲۰۲۲).

امروز وضعیت هزینه‌ها به اندازه‌ای است که یک شاغل واقعی باید چند ده ساعت در هفته کار کند تا بتواند هزینه‌های خودش را برساند. اما در این بین اشتغال پایدار چیست؟ اشتغال پایدار مفهومی است که ارتباط مستقیم با امنیت شغلی دارد. به‌طور کلی اشتغال پایدار را می‌توان شغلی دانست که میانگین درآمد ثابت و مشخصی و در سطح هزینه‌های خانوار داشته باشد (نام ۲۰۱۹). به‌طور کلی وقتی هزینه‌های خانوار یا فرد بیش از درآمد حاصل از اشتغال او باشد، فرد درگیر فقر شده است. به معنی

دیگر وقتی فرد نتواند به سادگی بر اساس درآمد خود مایحتاج خود را تأمین کند، عملاً فقیر محسوب می‌شود. خط فقر مفهومی است که بر اساس آن نسبت میانگین هزینه‌های زندگی در جامعه را مشخص می‌کند. در کلام ساده‌تر مثلاً اگر خط فقر در حدود ۵ میلیون تومان باشد، یعنی این که حداقل درآمد فرد باید بیشتر از ۵ میلیون تومان باشد تا زندگی بالاتر از خط فقر را تجربه کند. اشتغال پایدار این امکان را باید داشته باشد که فاصله مناسبی با خط فقر داشته باشد. مسلماً با بروز تورم در اقتصاد، هزینه‌ها افزایش پیدا می‌کند. درآمد در اشتغال پایدار باید متناسب با این هزینه‌ها افزایش داشته باشد تا فرد زیر فشار کمتری از تورم قرار بگیرد (مختاربند ۱۴۰۰).

در کشور ما نیز این مسئله با توجه به عدم توازن ساختارهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و جمعیتی، نقش و سهم قابل توجهی در میزان استمرار فرایند توسعه بر عهده دارد. بیکاری دانش‌آموختگان آموزش عالی کشور که مهم‌ترین بخش سرمایه انسانی به شمار می‌آیند، طبعاً دارای آثار و پیامدهای پیچیده‌تر و زبان‌بارتری در حیات اجتماعی کشور خواهد بود. نخست به دلیل آنکه سهم قابل توجهی از منابع انسانی و مادی محدود کشور، صرف تربیت این گروه از افراد می‌شود و دوم اینکه طی دهه‌های اخیر، به نحوه فزاینده‌ای سطح پیشرفت و توسعه کشور تحت تأثیر نحوه استفاده از سرمایه انسانی قرار گرفته است و در این میان دانش‌آموختگان آموزش عالی مظهر و نمونه‌اعلایی از سرمایه‌های انسانی کشور محسوب می‌شوند (کیخا ۱۴۰۱). با توجه به اینکه هزینه‌های اقتصادی و اجتماعی بیکاری بر کسی پوشیده نیست، یکی از محورهای اصلی برنامه‌های توسعه جمهوری اسلامی ایران، تأکید بر اشتغال است. اما برای تحقق اهداف این برنامه‌ها و به منظور ثابت نگه‌داشتن تعداد بیکاران در بازار کار جدید، ایجاد هزاران فرصت شغلی در سال ضروری به نظر می‌رسد که تحقق آن امکان‌پذیر نمی‌باشد مگر اینکه سیاست‌های جدید

همه‌گیری با انجام کارآفرینی، رعایت پروتکل‌های بهداشتی و سبک زندگی سالم. باومن و لوسی (۲۰۲۱)، پژوهشی را با عنوان "افزایش آموزش کارآفرینی: توسعه شایستگی‌ها برای موفقیت"، انجام دادند. نتایج نشان داد برخی از شایستگی‌های کارآفرینی مورد نیاز برای راه‌اندازی موفقیت‌آمیز یک تلاش تجاری و سطح فعلی مهارت‌های فارغ‌التحصیلان اخیر برای برنامه‌های تجاری و کارآفرینی را شناسایی می‌کند. این مقاله همچنین پیشنهاداتی را برای رویکردهای جدید در فرصت‌های آموزشی ارائه می‌کند که با تغییرات در محیط کسب و کار در غرب میانه ایالات متحده سازگار می‌شوند. جیانیودیس و میک (۲۰۲۰)، پژوهشی را با عنوان "آموزش کارآفرینی برای دانشگاه کارآفرین: دیدگاه ذی‌نفعان"، انجام دادند. آنها بیان نمودند که دانشگاه‌های کارآفرین در سراسر جهان شهرت روزافزونی پیدا کرده‌اند و اکنون موتورهای برای توسعه اقتصادی منطقه‌ای هستند. در حالی که تعداد کمی از دانشگاه‌های نخبه در توسعه و بهره‌برداری از سرمایه کارآفرینی موفق هستند، اکثر دانشگاه‌ها حتی پس از تغییر ساختارهای سازمانی، سیستم‌های تشویقی و اولویت‌های استراتژیک، تنها به نتایج متوسطی دست یافته‌اند. با توجه به این دوگانگی، زمان آن فرا رسیده است که دانشگاه‌ها بررسی کنند که چگونه آموزش کارآفرینی می‌تواند نقش بیشتری در شکل دادن به مدل دانشگاه کارآفرین برای بهره‌برداری از مزایای آن ایفا کند. با مرور ادبیات پژوهش اینگونه به نظر می‌رسد که به منظور تربیت و پرورش دانشجویان مستعد، هر جامعه‌ای سیاست و برنامه‌ریزی خاص خود را دارد و از این رو آموزش عالی و دانشگاه‌ها به عنوان متول این امر نیز، ضرورت این قضیه را نمی‌توانند انکار کنند. یکی از راه‌کارهایی که می‌توان به تربیت نیروی توانمند از دل استعدادها برتر امید داشت، برنامه‌ریزی برای آموزش کارآفرینی است. به عبارتی تعمیق و گسترش فرهنگ کارآفرینی به عنوان یکی از نیازهای ضروری جامعه، نیازمند توجه اساسی به امر آموزش در این زمینه

اشتغال‌زایی مورد توجه قرار گیرند. این در حالی است که سیاست حمایت از کارآفرینی به ویژه در سال‌های اخیر به عنوان محوری‌ترین سیاست مسئولان کشور در راستای حل معضل اجتماعی بیکاری و ایجاد اشتغال در نظر گرفته شده است، زیرا توسعه و ترویج کارآفرینی و ایجاد کسب‌وکارهای جدید از جمله راهکارهایی است که می‌تواند بر حل مشکل بیکاری، توسعه اقتصادی و ارتقای نوآوری در کشور مؤثر باشد (مشایخ و همکاران ۱۳۹۹). راستا ایجاد اشتغال پایدار در دانشگاه‌های جدید، رشد و توسعه اشتغال پایدار در دانشگاه‌های موجود، استفاده از پتانسیل برگزاری رویدادهای علمی خرد و کلان، نوآوری در عرضه انواع خدمات دانشگاهی، نوآوری در فنون و فرایندهای دانشگاهی، نوآوری در سازماندهی امور دانشگاهی و..... را می‌توان در حوزه فعالیت‌ها و فرصت‌های کارآفرینانه دانشگاهی تعریف نمود؛ به بیان دیگر کارآفرینی و دانشگاه به‌گون‌های صریح با یکدیگر در تعامل اند و الگوی همسازی شکل می‌دهند که از توسعه دو جانبه‌شان حمایت می‌کند که از جمله اهداف این برنامه متعامل، ارتقای عملکرد تجاری اشتغال پایدار در دانشگاه‌ها و توسعه بخش خصوصی در صنعت دانشگاهی است که توانایی این صنعت را از طریق برنامه‌ها، رویدادها و توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه ارتقا می‌بخشد (هان و همکاران ۲۰۲۰).

در همین رابطه هنری (۲۰۲۳)، در پژوهش خود نشان داد که آموزش کارآفرینی برای دانشجویان داروسازی، پیامدهایی همچون، ارتقای مهارت، کاریابی، اشتغال پایدار و خودکارآمدی را به دنبال دارد. رؤوف و همکاران (۲۰۲۱)، نشان دادند که کارآفرینان باید دارای نگرش‌ها و ارزش‌های کارآفرینانه باشند که از آموزش کارآفرینی حمایت می‌کند. آموزش کارآفرینی با پشتیبانی از مهارت‌ها و فناوری اطلاعات، سیاست‌های دولت مانند برنامه‌های درسی، مدل‌های یادگیری مشارکتی مبتنی بر رسانه‌های اجتماعی، استفاده از برنامه‌های کاربردی در کارآفرینی و همچنان حمایت از دولت در غلبه بر

مولفه‌ها آموزش کارآفرینانه برای اشتغال زایی پایدار در دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران کدامند؟

روش کار

این پژوهش از جمله پژوهش‌های کیفی است که از نظر هدف در رده پژوهش‌های کاربردی و از نظر روش انجام در رده پژوهش‌های توصیفی و از نظر گردآوری داده‌ها و جمع‌بندی، روش تحلیل محتوا است. جامعه آماری پژوهش حاضر مشتمل بر: الف) خبرگان دانشگاهی (متخصص در حیطه مدیریت آموزشی) در سال ۱۴۰۱-۱۴۰۰ طبق ملاک‌های ورود: دارا بودن حداقل سه سال سابقه تدریس و تحصیل مرتبط با موضوع؛ دارای مدرک دکتری تخصصی و عضو هیئت علمی در رشته‌های کارآفرینی، آینده‌پژوهی؛ تخصص و تجربه کافی در زمینه موضوع پژوهش نظیر تدوین مقاله، کتاب، طرح پژوهشی و ... ب) مسئولین با سابقه در در دانشگاه‌های آزاد اسلامی طبق ملاک‌های ورود: مسئولین دانشگاه‌های آزاد اسلامی مسلط به موضوع پژوهش که بیشتر از پنج سال در حوزه آموزش، کارآفرینی، مدیریت، سیاست‌گذاری و ... سابقه اجرایی داشته‌اند. تخصص و تجربه کافی در زمینه پژوهش نظیر تدوین مقاله، کتاب، طرح پژوهشی و ... دارای مدرک حداقل دکتری در رشته‌های مرتبط با کارآفرینی و مدیریت آموزشی؛ در این پژوهش از روش نمونه‌گیری غیر تصادفی از نوع هدفمند برای انتخاب مصاحبه‌شونده‌ها و بر اساس ملاک‌های ورود در پژوهش (که در بخش جامعه مورد مطالعه اشاره شد) استفاده شد. در این روش پایه انتخاب موارد نمونه توسط پژوهشگر با توجه به هدف‌های مطالعه و ماهیت تحقیق استوار است. لازم به ذکر است در این پژوهش ۱۹ مصاحبه‌شونده با توجه به اصل اشباع در نظر گرفته شد، یعنی مصاحبه‌شونده‌های شماره ۲۰ و ۲۱ کد جدیدی به مصاحبه‌ها اضافه نکردند و مصاحبه متوقف شد. در این پژوهش از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته استفاده شد. در مصاحبه‌های انفرادی با مصاحبه‌شوندگان، برای بررسی مقدماتی دو سؤال مصاحبه

می‌باشد. چرا که بسیاری از افراد کارآفرین که پیشینه آموزش خاصی نداشته‌اند لزوماً بعد از چندین بار سعی و خطا و شکست، آنرا رها کرده و تنها تعدادی از آنها قادر به ادامه فعالیت خواهند بود (جنا ۲۰۲۰).

با توجه به موارد یاد شده در سند چشم‌انداز بیست و سه ساله کشور و قانون برنامه توسعه، اهمیت نقش دولت در توسعه کسب و کار و لزوم شناخت زمینه‌ها، ابعاد و زیرساخت‌های توسعه کسب و کار بیش از پیش احساس می‌شود که به تبع این اهمیت بر ضرورت اجرای تحقیق تأثیرگذار خواهد بود. بدین ترتیب با توجه به پدیده حساس کسب و کار در راستای تحقق اهداف کارآفرینانه آنها و وجود ضعف نسبی در این زمینه و عدم شناسایی دقیق ماهیت کسب و کار کارآفرینانه و عوامل مؤثر در آن ضروری است تا الگویی جامع به منظور سمت و سو بخشی به فعالیت‌های کسب و کار کارآفرینانه برای دانشجویان طراحی شود. چرا که دانشگاه نقش موتور محرکه اقتصاد کشور است و تربیت دانشجویان در حوزه دانشگاهی و سرمایه‌گذاری روی نیروی منابع انسانی است که اهمیت دارد و کشور را به رشد و توسعه اجتماعی در سطح کلان خواهد رساند. لذا آنچه در دانشگاه انجام می‌شود گذراندن درس‌های تئوری و به ندرت عملی است که با صرف زمان و هزینه‌های زیاد تحصیلی در انتها فارغ‌التحصیلانی داریم صرفاً با مدرک تحصیلی و فاقد توانایی و مهارت‌های لازم برای راه‌اندازی کسب‌وکار مرتبط با رشته تحصیلی‌شان؛ لذا در پژوهش پیشرو به دنبال ارائه الگوی آموزش کارآفرینی در دانشگاه هستیم تا از طریق اکتشاف، استخراج و تحلیل ابعاد و مؤلفه‌ها و شاخص‌های مرتبط با کارآفرینی در دانشگاه به اشتغال پایدار و به دنبال آن رفاه فردی و اجتماعی و توسعه اقتصادی و اجتماعی برسیم که در راستای هدفمند شدن کارآفرینی و رسیدن به مزیت رقابتی و انجام هزینه و زمان برای ارائه الگوی آموزشی باید به کارآفرینی استراتژیک نگاه دقیق و ویژه‌ای داشته باشیم و به این پرسش پاسخ خواهیم داد که شاخص‌ها و

روایی فرم مصاحبه هم به صورت روایی محتوایی توسط ۱۰ نفر از متخصصان رشته مدیریت آموزشی با استفاده از نظرات اساتید راهنما و روایی سازه (تحلیل عاملی تاییدی) مفاهیم و مضامین مرتبط و بررسی شده، اقدام شد که در نهایت ابعاد و مولفه های آموزش کارآفرینانه برای اشتغال زایی پایدار نیز احصا گردید. برای ارزیابی روایی این پژوهش کیفی از چهار معیار قابل قبول بودن، انتقال پذیری، قابلیت اطمینان و تایید پذیری استفاده شد. برای اطمینان از قابل قبول بودن داده ها، توزیع فرم مصاحبه با حداکثر تنوع از کارکنان سازمان تامین اجتماعی صورت گرفت. برای اطمینان از قابلیت انتقال سعی شد مراحل اجرایی پژوهش، زمینه اجرا و اهداف به طور کامل به خوانندگان شرح داده شود. برای تامین معیار قابل اطمینان نیز فرایند انجام مطالعه در اختیار استادان با سابقه در زمینه پژوهش های کیفی قرار گرفت و با توجه به این که در این مورد سه معیار قبلی تامین شده است می توان استنتاج کرد که تایید پذیری نیز خود به خود رعایت شده است.

در این پژوهش موازین اخلاقی شامل اخذ رضایت آگاهانه، تضمین حریم خصوصی و رازداری رعایت شد. همچنین زمان تکمیل پرسشنامه ها ضمن تأکید به تکمیل تمامی سؤال ها، شرکت کنندگان در مورد خروج از پژوهش در هر زمان و ارائه اطلاعات فردی مختار بودند و به آنها اطمینان داده شد که اطلاعات محرمانه میماند و این امر نیز کاملاً رعایت شد. پژوهش حاضر با کد پروپزال ۱۶۲۲۷۳۵۳۷ ثبت شد.

یافته ها

برای جمع آوری داده های بخش کیفی با ۱۹ نفر از صاحب نظران و خبرگان مطلع و مسلط به موضوع پژوهش، مصاحبه شد.

اصلی و هشت سؤال فرعی استفاده شد که این سؤال ها بر گرفته از موضوع، مدل و اهداف پژوهش بود. پژوهشگر پس از هماهنگی های لازم در محل کار مصاحبه شونده حضور یافته و با استفاده از ضبط صوت و با کسب اجازه از مصاحبه شونده مکالمات مصاحبه را ضبط کرد تا کدها را استخراج کند و البته این عمل بعد از هر بار مصاحبه صورت گرفت و پژوهشگر در مصاحبه ۲۰ و ۲۱ دریافت که کد جدیدی به کدهای قبلی اضافه نشد بنابراین فرایند مصاحبه را با مصاحبه شونده بعدی ادامه نداد، البته به غیر از پژوهشگر یک متخصص آمار و یکی از اساتید دانشگاه درباره کدها نظر دادند. در حین مصاحبه به جمع آوری نظرات در مورد شاخص، مؤلفه ها و ابعاد سازنده متغیر اصلی پژوهش پرداخته شد و عوامل اصلی بررسی و نهایی شد. شایان ذکر است که مدت زمان انجام مصاحبه بین ۳۰ تا ۹۰ دقیقه بود و در تابستان سال ۱۴۰۱ انجام شد.

ابزار گردآوری اطلاعات در مرحله اول شامل مصاحبه های نیمه ساختار یافته با خبرگان و در مرحله دوم فرم مصاحبه بود که بعد از حذف تعدادی از مولفه ها به علت تکراری بودن و همپوشانی به مرحله اشباع نظری رسید و در نهایت این فرم در قالب ۱۵ مولفه و ۸۱ شاخص منجر شد. که شامل آموزش کارآفرینانه در دانشگاه های آزاد اسلامی شامل هدف (دانش کارآفرینی، نگرش کارآفرینی، مهارت کارآفرینی)، ساختار شامل (محتوای کارآفرینی، حمایت کارآفرینی، استاد کارآفرین) و روش شامل (مبتنی بر انتقال مستقیم، مبتنی بر تعامل و مبتنی بر مساله محوری)، و اشتغال زایی پایدار در دانشگاه های آزاد اسلامی شامل سازمانی (مدیریت، تغییرات سازمانی در دانشگاه، زیرساخت های سازمانی) و محیطی شامل (زیرساخت های حمایتی، زیرساخت های قانونی و ویژگی بازار). مقیاس اندازه گیری سوالات پرسشنامه تحقیق حاضر بر اساس طیف پنج درجه ای لیکرت (بسیار زیاد، زیاد، متوسط، کم و بسیار کم) بود.

جدول ۱. آمار جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان

Table 1. Demographic statistics of the interviewees

متغیر	طبقه	فراوانی	متغیر	طبقه	فراوانی	متغیر	طبقه	فراوانی	متغیر	طبقه	فراوانی
محل خدمت	محل خدمت	۹	رشته تحصیلی	کار آفرینی	۹	تحصیلات	دکتری تخصصی	۱۹	سن	پایین‌تر از ۴۵ سال	۲
										۴۶ تا ۵۰ سال	۹
										۵۱ تا ۵۵ سال	۴
	محل خدمت	۱۰	توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی	۶	جنسیت	مرد	۱۰	سابقه کار	بالای ۵۵ سال	۴	
									زیر ۱۰ سال	۴	
									۱۱ تا ۲۰ سال	۱۰	
۲۰ تا ۲۰ سال	۵	زن	۹	زن	۹	زن	۹	زن	۹		

بر اساس ادبیات، پیشینه و نظریه‌های موجود، ابعاد، مؤلفه‌ها و تعداد گویه‌های پرسشنامه در جدول زیر نامگذاری شده‌اند.

در نهایت بر اساس تحلیل مضامین شناسایی شده که بر اساس مصاحبه با خبرگان شناسایی شد در بخش کیفی و همین‌طور نتایج بخش کمی مدل پژوهش به صورت شکل ۱ ارائه می‌گردد.

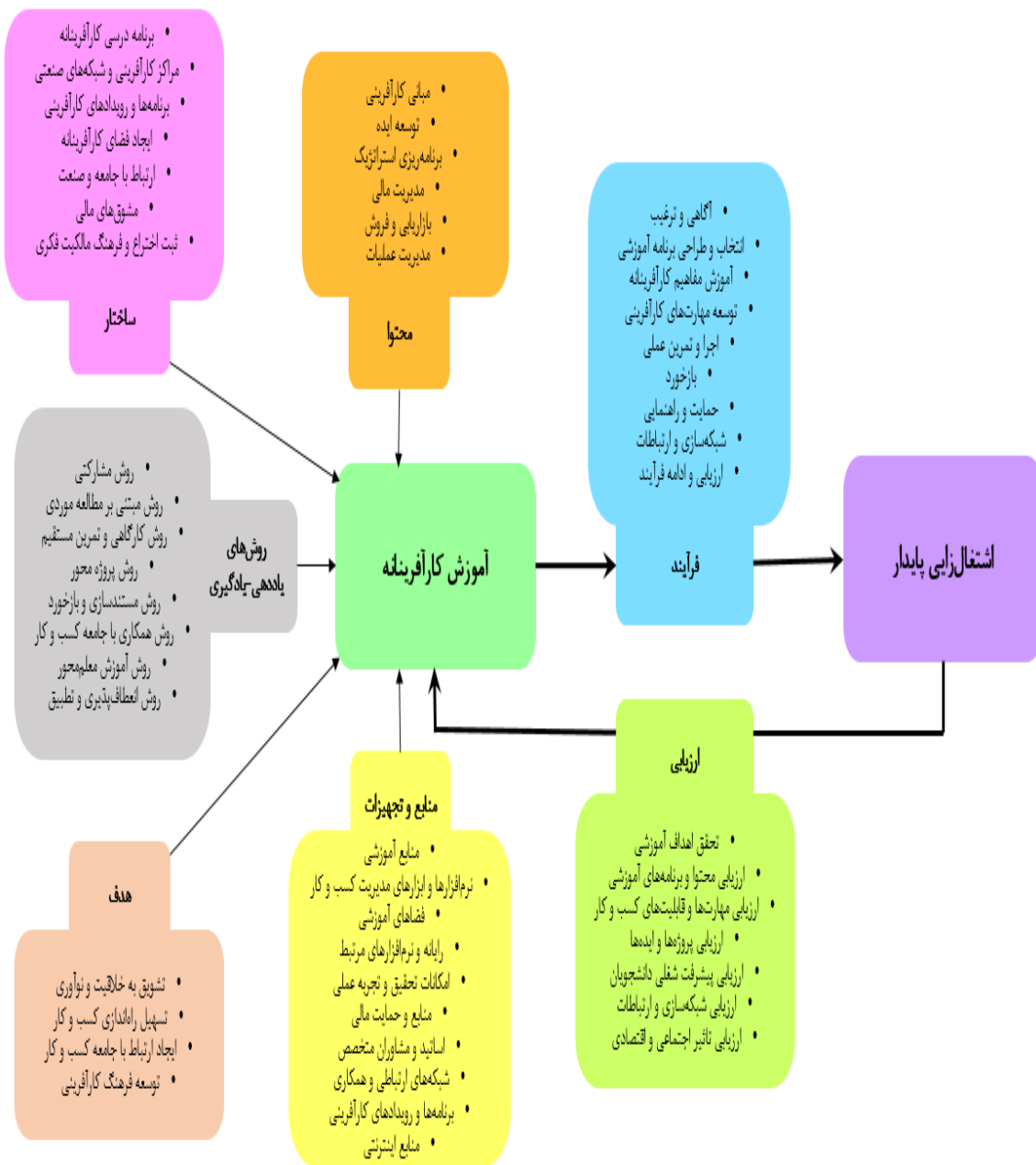
بررسی برازش مدل نهایی، پرسشنامه سنجش مدل برای تعیین درجه تناسب مدل به صورت طیف پنج درجه‌ای تنظیم و در اختیار ۳۰ نفر از متخصصان این حوزه قرار داده شد. سپس داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای مورد ارزیابی قرار گرفت که نتایج آن در جدول ۳ قابل مشاهده است.

در بررسی انجام شده از پایگاه‌ها، منابع اطلاعاتی و مصاحبه‌های صورت گرفته و پس از جمع‌آوری، دسته‌بندی و کدگذاری پاسخ‌ها در نهایت شاخص‌ها و مولفه‌های موثر بر آموزش کارآفرینانه برای اشتغال‌زایی پایدار به دست آمد که به شرح آنها پرداخته شد. در این مرحله از فرایند تحلیل کیفی حاضر، یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیل، حول محور هدف اصلی آموزش کارآفرینانه برای اشتغال‌زایی پایدار قرار گرفت و با پیوند دادن کدها (کدگذاری باز)، مفاهیم (کدگذاری محوری) و در نهایت با خط سیر داستانی رابطه بین طبقات (کدگذاری گزینشی) مشخص شد. طبقات به دست آمده حول آموزش کارآفرینانه برای اشتغال‌زایی پایدار قرار گرفتند. نتایج حاصل از تحلیل نشان می‌دهد که از میان ۸۱ شاخص موجود، ۱۵ مؤلفه‌ی اصلی قابل شناسایی است. در نهایت،

جدول ۲. لیست کلیه مفاهیم استخراج شده از تکنیک مصاحبه نیمه ساختاریافته با خبرگان

Table 2. List of all concepts extracted from the semi-structured interview technique with experts

کد مصاحبه شونده	منبع	کد گذاری باز (شاخص)	کد گذاری (محوری مؤلفه)	کد گذاری (انتخابی/بعد)	سازه
.....	بدراق نژاد و همکاران (۱۴۰۱)	ارتقا دانش کار آفرینی	دانش کار آفرینی	هدف	آموزش کار آفرینانه در دانشگاه‌های آزاد اسلامی
I13, I14, I15	خورسند و همکاران (۱۴۰۰)	دانش استعدادیابی به منظور درک ویژگی کار آفرینی			
I13, I14, I15	خورسند و همکاران (۱۴۰۰)	ارتقای مهارت استفاده بهینه از نیروی انسانی	مهارت کار آفرینی		
-----	نادریان جهرمی و بزوهان (۱۳۹۹)	ارتقای مهارت توسعه فردی			
I10, I8, I1, I3, I4	زیونگ، (۲۰۲۲)	ارائه محتوای مرتبط با کار آفرینی به صورت تئوری و عملی	محتوای کار آفرینی	ساختار	
I2, I6, I10, I20	مصاحبه	ترغیب دانشجویان به تولید محتوا بر اساس نیاز کار آفرینی در کشور			
I10, I8, I1, I3, I4		حمایت همه جانبه مدیران دانشگاهی	حمایت کار آفرینی		
I10, I6, I5, I1, I7	عبداللهی، (۱۴۰۱)	ارائه تمام امکانات لازم برای تولید محصولات دانش‌بنیان و تجاریسازی آن در دانشگاه			
I10, I8, I1, I3, I4	مصاحبه	بهره‌گیری از تجارب خبرگان کار آفرینی با استفاده از سخنرانی در کلاس و سمینارها	روش مبتنی بر انتقال مستقیم	روش	
I10, I8, I1, I3, I4	کارن ون دام و همکاران (۲۰۰۹)	استفاده از ابزار مناسب برای آموزش ویژگی‌های افراد کار آفرین			
I10, I6, I5,	بدراق نژاد و همکاران (۱۴۰۱)	تمایز نظارتی و مدیریتی در دانشگاه	مدیریت	عوامل سازمانی	اشتغال‌زایی پایدار در دانشگاه‌های آزاد اسلامی
.....	خورسند و همکاران (۱۴۰۰)	تعهد و گرایش مدیریت و رهبری دانشگاه به ایجاد اشتغال برای دانشجویان			
I2, I6, I10, I20	مصاحبه	ارائه طرح‌های کسب و کار در دانشگاه به منظور اشتغال‌زایی پایدار	تغییرات سازمانی در دانشگاه		
I11, I9, I10, I14, I5	مصاحبه	ارائه فعالیت‌های جدید جهت توسعه یک فرهنگ اشتغال‌زایی پایدار			
I10, I8, I1, I3, I4	سولیح و سولودوکو (۲۰۲۲)	سیاست‌های حمایت مالی دولت برای اشتغال پایدار	حمایتی زیرساخت‌های	عوامل محیطی	
I2, I6, I10, I20	مصاحبه	وجود مشوق‌های مالیاتی، بیمه ای و گمرکی برای دانشجویان کار آفرین			
.....	محمدزاده ویوسفی (۱۴۰۰)	وجود تنوع در صنعت برای فرصت‌سازی اشتغال پایدار	ویژگی بازار		
I6, I8, I10, I17, I4	محمدزاده ویوسفی (۱۴۰۰)	توجه به رقابت بازار در دنیای مشاغل			

شکل ۱. مدل نهایی آموزش کارآفرینانه در جهت اشتغال‌زایی پایدار در دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران

Figure 1. The final model of entrepreneurial education in the direction of sustainable job creation in Islamic Azad Universities of Tehran

جدول ۳. نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای برای تعیین درجه تناسب مدل پیشنهادی جهت ارائه مدل نهایی

Table 3. Test results of a sample to determine the degree of suitability of the proposed model to present the final model

میانگین مورد انتظار = ۳							
ردیف	آیتم	سؤالات	میانگین	انحراف معیار	آماره تی	درجه آزادی	سطح معناداری
1	تطبیق	آیا مفاهیم از داده‌های بررسی شده تولید شده است؟	۳/۶۷	۱/۳۴	۹/۶۱	۲۹	۰/۰۰
2	قابلیت فهم	آیا مفاهیم تشخیص داده می‌شوند و به شکل کلی نظام‌مند به هم مرتبط شده‌اند؟	۳/۷۲	۱/۲۲	۱۱/۱۵	۲۹	۰/۰۰
3		آیا مقوله‌ها به خوبی تدوین شده‌اند؟	۳/۶۸	۱/۳۱	۱۰/۴۹	۲۹	۰/۰۰
4	قابلیت تعمیم	آیا نظریه چنان تبیین شده که تغییر شرایط متفاوت را در نظر بگیرد؟	۳/۸۴	۱/۲۳	۱۱/۵۲	۲۹	۰/۰۰
5		آیا شرایط کلان‌تری که ممکن است بر پدیده مورد مطالعه اثر گذارد، تشریح شده است؟	۳/۷۹	۱/۱۸	۱۱/۱۷	۲۹	۰/۰۰
6	کنترل	آیا یافته‌های نظری با اهمیت به نظر می‌رسند؟	۳/۸۱	۰/۸۸	۱۱/۸۶	۲۹	۰/۰۰

نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد:

۱. تطبیق

در تطبیق، آماره تی محاسبه شده (۹/۶۱) در سطح ۰/۰۱ معنادار است. مقایسه میانگین این جزء از مدل (۳/۶۷) با میانگین مورد انتظار نشان می‌دهد که تطبیق مدل از نظر متخصصان دارای اعتبار است و با اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است.

۲. قابلیت فهم

در قابلیت فهم بودن مدل، آماره تی محاسبه شده (۱۰/۸۲) در سطح ۰/۰۱ معنادار است. مقایسه میانگین این جزء از مدل (۳/۷۰) با میانگین مورد انتظار نشان می‌دهد قابلیت فهم بودن مدل از نظر متخصصان دارای اعتبار است و با اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است. در رابطه با سؤالات قابلیت فهم، آماره تی محاسبه شده برای هر دو سؤال در سطح ۰/۰۱ معنادار و میانگین مشاهده شده در هر یک از این دو سؤال از میانگین مورد انتظار (۳) بالاتر است؛ لذا از نظر متخصصان جزء قابلیت فهم مدل محسوب می‌شود.

۳. قابلیت تعمیم

در قابلیت تعمیم بودن مدل، آماره تی محاسبه شده (۱۱/۳۴) در سطح ۰/۰۱ معنادار است. مقایسه میانگین

این جزء از مدل (۳/۸۱) با میانگین مورد انتظار نشان می‌دهد قابلیت تعمیم بودن مدل از نظر متخصصان دارای اعتبار است و با اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است. در رابطه با سؤالات قابلیت تعمیم، آماره تی محاسبه شده برای هر دو سؤال در سطح ۰/۰۱ معنادار و میانگین مشاهده شده در هر یک از این دو سؤال از میانگین مورد انتظار (۳) بالاتر است؛ لذا از نظر متخصصان جزء قابلیت تعمیم مدل محسوب می‌شود.

۴. کنترل

در کنترل مدل، آماره تی محاسبه شده (۱۱/۸۶) در سطح ۰/۰۱ معنادار است. مقایسه میانگین این جزء از مدل (۳/۸۱) با میانگین مورد انتظار نشان می‌دهد قابل کنترل بودن مدل از نظر متخصصان دارای اعتبار است و با اطمینان ۹۹ درصد مورد تأیید قرار گرفته است. در رابطه با سؤالات کنترل، آماره تی محاسبه شده برای هر دو سؤال در سطح ۰/۰۱ معنادار و میانگین مشاهده شده در هر یک از این دو سؤال از میانگین مورد انتظار (۳) بالاتر است؛ لذا از نظر متخصصان جزء کنترل مدل محسوب می‌شود.

بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف شناسایی، تدوین و اعتباریابی شاخص های آموزش کارآفرینانه برای اشتغال زایی پایدار در دانشگاه های آزاد اسلامی شهر تهران انجام شد. نتایج نشان دادند که شاخص ها، مؤلفه ها و ابعاد آموزش کارآفرینانه در دانشگاه های آزاد اسلامی شهر تهران شامل هدف (دانش کارآفرینی، نگرش کارآفرینی، مهارت کارآفرینی)، ساختار (محتوای کارآفرینی، حمایت کارآفرینی، استاد کارآفرین) و روش (مبتنی بر انتقال مستقیم، مبتنی بر تعامل، مبتنی بر مسأله محوری) بودند. همچنین، شاخص ها، مؤلفه ها و ابعاد اشتغال زایی پایدار در دانشگاه های آزاد اسلامی شهر تهران شامل ابعاد سازمانی (مدیریت، تغییرات سازمانی در دانشگاه، زیرساخت های سازمانی) و محیطی (زیرساخت های حمایتی، زیرساخت های قانونی و ویژگی بازار) بودند. نتایج پژوهش با یافته های رادولسکو و همکاران (۲۰۲۰)، نوروززاده و وظیفه دمیرچی (۱۴۰۱)، بولدورانو و همکاران (۲۰۲۰)، بدراق نژاد و همکاران (۱۴۰۰)، لیو و همکاران (۲۰۲۰)، همسو است. برای پرداختن به این مسأله و تبیین آموزش کارآفرینانه و اشتغال زایی پایدار، لازم است ابتدا توصیفی از آنچه در ادبیات آمده داشته باشیم. لازم به یادآوری است که در مورد کارآفرینی و اهمیت آن، امروزه همه دریافته اند سازمانی که به منابع انسانی متکی است تا به منابع زیرزمینی در بلندمدت موفق تر بوده اند. منابع زیرزمینی، علیرغم مزیت های آن از جمله موانع توسعه یافتگی است. درحالی که عدم وجود این منابع در بعضی از کشورها باعث شده تا آنها با استفاده از نیروی فکر، خلاقیت، نوآوری و ابتکار و یا در یک کلمه کارآفرینی، از کشورهای پیشرو در جهان کنونی شوند. توجه به کارآفرینی در توسعه و پیشرفت کشورها نقش اساسی دارد و معمولاً کارآفرینی با ایجاد شغل و کسب و کار مترادف است. کارآفرینی یک مفهوم گسترده است که طیف وسیعی از فعالیت ها را از تولد یک ایده ناب تا نوآوری و ایجاد حرفه جدید برای فرد در بر دارد. امروزه کارآفرینی

به عنوان عامل پیشرفت و چرخه اقتصادی هر کشور شناخته شده است. در اقتصادهای مدرن و پیشرفته، کارآفرینی یک اصل مهم و غیر قابل انکار می باشد (سانا هاریبا ۲۰۱۰، به نقل از ویکلاند و همکاران ۲۰۱۹). بر این اساس، آموزش کارآفرینی سالهاست که موضوع کارآفرینی در کشورهای توسعه یافته مورد توجه دانشمندان، مسئولان و مردم قرار گرفته است و یکی از پر طرفدارترین رشته های دانشگاهی گردیده است اهمیت به کارگیری کارآفرینی به آنجا رسیده است که بعضی آن را یکی از عوامل مؤثر تولید، مانند سرمایه کار (به غیر از نیروی انسانی) شناخته و به عنوان موتور اقتصادی معرفی می کنند (سوریامان و همکاران ۲۰۲۳). باید به این نکته اذعان داشت که در دنیای امروز، کارآفرینی حرف اول را می زند چراکه می تواند به اشتغال زایی پایدار ختم شود. کارآفرینی بر اساس مهارت ورزی است و افراد را بدین منظور آماده می سازد.

آموزش کارآفرینی باید از مداس و در نهاد آموزش و پرورش آغاز شود و در آموزش عالی ادامه یابد تا دانشجویان به پختگی کامل در جهت اشتغال زایی دست پیدا کنند. اعضای هیئت علمی دانشگاه ها در این زمینه نقش فعالی ایفا می کنند. آنها با ایجاد بستر لازم به آموزش کارآفرینی و تربیت افراد دانا، مدیر و ماهر کمک می کنند. کشور در شرایط کنونی بسیار به این افراد نیاز دارد تا بتواند تولید داخل را به حداکثر برساند و بیکاری را ریشه کن کند. در مورد هدف آموزش کارآفرینی، در پژوهش حاضر به بحث دانش و مهارت و نگرش اساتید پرداخته شد و عنوان شد که ارتقا دانش کارآفرینی توسط اساتید نیاز به مهارت و صلاحیت حرفه ای در این زمینه دارد. همچنین، اساتیدی که دانش استعدادیابی به منظور درک ویژگی کارآفرینی را دارند و اکوسیستم کارآفرینی کارآفرینی را به خوبی می شناسند، قادرند دانش تولید کار را به منظور ارتقای مفهوم کارآفرینی در بین دانشجویان افزایش دهند و برای ترغیب آنها از دانش تیم محوری استفاده کنند. از طرف دیگر، این اساتید باید به نگرش

وجود شرکت‌های دانش‌بنیان که چند سالی است به خوبی عمل می‌کنند، شاهد تعامل بین دانشگاه و صنعت هستیم اما همچنان این ارتباط کافی نیست. واقعیت آن است که برای داشتن دانشگاهی پویا باید به سمت نیازسنجی در بازار حرکت کرد. این موضوع، حمایت سیاست‌گذاران از برنامه‌های کارآفرینی دانشگاهی و پشتیبانی اساتید دانشگاه از آموزش‌ها کارآفرینی را می‌طلبد. در این بین، استفاده از استاد ماهر برای پرورش دانشجوی کارآفرینی ضروری به نظر می‌رسد. استادی که خود دستی بر آتش داشته باشد و کارآفرینی را لمس کرده باشد. معمولاً در دانشگاه، همچنان به شکل سنتی و تئوری دانشجویان تربیت می‌شوند. این در حالی است که با استاداردهای دانشگاهی در سطح بین‌الملل، این موضوع قابل توجه نیست. توجه به کارآفرینی و بازار در دانشگاه یعنی توجه صلاحیت حرفه‌ای و میزان شغل‌شناسی اساتید. اینکه اساتید تا چه حد به ایجاد شغل در جامعه باور دارند و تدریس کارآفرینی مدرن، بر اساس نیاز بازار را سرلوحه کار خویش قرار داده‌اند. برای آموزش کارآفرینی نمی‌توان به روش‌های سنتی عمل کرد. وقت آن رسیده است که به شیوه‌های مدرن که در دانشگاه‌ها موفق منجر به تربیت دانشجویانی کارآفرینی شده است، عمل شود. بهره‌گیری از تجارب خبرگان کارآفرینی با استفاده از سخنرانی در کلاس و سمینارها و استفاده از ابزار مناسب برای آموزش ویژگی‌های افراد کارآفرین از روش‌های مدرن امروزی است که آنها را می‌توان با امکانات الکترونیکی نظیر فیلم، کلیپ، عکس و پاورپوینت برای یادگیری مفاهیم اساسی کارآفرینی در هم آمیخت و آموزشی تأثیرگذار را رقم زد. این آموزش‌ها باید به گونه‌ای باشد که احساس خوداتکایی و استقلال در تولید و کار و همچنین حس تسلط و کنترل بر آینده در دانشجویان تقویت شود. یکی از روش‌هایی که بسیار کاربردی است و می‌توان از آن در ارتقای مهارت کارآفرینی در دانشجویان استفاده کرد، روش مبتنی بر تعامل است (لیو و همکاران، ۲۰۲۰). در این روش استفاده از روش تدریس پرسش و پاسخ به منظور کشف استعداد

کارآفرینی نیز مسلح باشند؛ چراکه تا نگرش کارآفرینی و مهارت آموزی وجود نداشته باشد، نمی‌تواند دانشجویانی کارآفرین تربیت کنند. ارتقای فرهنگ کارآفرینی در دانشگاه با ارتقای سبک تفکر نسبت به امور کار شکل می‌گیرد و این امر وابسته به این موضوع است که اساتید، ابتدا نیاز به موفقیت را برای دانشجویان و اشکافی کنند و با تغییر رویکرد نسبت به ویژگی دانشجوی کارآفرین، به ارتقای خلاقیت، خودکارآمدی و حس ارزش‌مداری و خود تعیین‌گری در ایشان کمک کنند (نوروززاده و وظیفه دمیرچی، ۱۴۰۱). البته نباید از هدف مهارتی نیز غافل شد. اساتید برای آموزش کارآفرینی باید به ارتقای مهارت استفاده بهینه از نیروی انسانی مسلط باشند و مهارت توسعه فردی و حرفه‌ای را بدانند. همچنین، مهارت ارزیابی شغل و کارایی از دیگر عواملی است که با آموزش آن به دانشجویان، می‌توان انتظار داشت که ایشان به اشتغال می‌اندیشند و می‌توانند در آینده در جهت اشتغال پایدار و کارآفرینی در کشور گام‌های مهمی بردارند و برای تبدیل شدن به کارآفرین برتر تلاش نمایند. در مورد ساختار کارآفرینی باید به مقوله‌های محتوا، حمایت ارائه شده و همچنین استاد کارآفرینی اشاره کرد. منظور از محتوا، همان ارائه محتوای مرتبط با کارآفرینی به صورت تئوری و عملی است که بتواند دانشجویان را به تولید محتوا بر اساس نیاز کارآفرینی در کشور تشویق کند. همچنین محتوا به برنامه درسی مبتنی بر کارآفرینی در دانشگاه اشاره دارد که با ارائه فرصت‌های پژوهشی در قالب فرصت‌های کارآفرینانه، دانشجویان را با صنعت و بازار بیشتر آشنا می‌سازد. البته ارائه محتوای مناسب تنها کافی نیست و برای کارآفرینی در دانشجویان به حمایت افراد کلیدی نیز نیاز است. حمایت همه جانبه مدیران دانشگاهی و ارائه تمام امکانات لازم برای تولید محصولات دانش‌بنیان و تجاریسازی آن در دانشگاه و حمایت بازار کار از تولیدات دانشگاهی این مهم را می‌تواند رقم بزند (بدراق نژاد و همکاران، ۱۴۰۰). متأسفانه در کشور، دانشگاه و صنعت بسیار از هم فاصله گرفته‌اند. هرچند با

تغییرات سازمانی در دانشگاه نیز مهم است. ارائه طرح‌های کسب و کار در دانشگاه و ارائه فعالیت‌های جدید جهت توسعه یک فرهنگ اشتغال‌زایی پایدار به خلق مشاغل جدید کمک می‌کند. بدین منظور، تغییر همه جانبه در دانشگاه ضروری است. دانشگاه باید به فکر جذب منابع مالی باشد که می‌تواند این را به کمک شبکه‌سازی و توسعه روابط استراتژیک با دانشگاه‌های بین‌المللی و ملی و برنامه‌ریزی نهادی رقم بزند. از کمک‌های مالی و عایدی حاصل از کارآفرینی دانشجویان، به ارتقای تجهیزات فناورانه در دانشگاه می‌توان کمک کرد. ارتقای تجهیزات آموزشی به منظور اشتغال دانشجویان و تغییر ساختار دانشگاه به سمت مشارکت‌محوری و دانش‌بنیانی از اولویت تغییرات زیرساختی هستند که با توجه به زیرساخت استراتژیک و مطالعاتی امکان‌پذیر خواهند بود. علاوه بر عوامل سازمانی، عوامل محیطی نیز از اهمیت برخوردارند، عوامل محیطی می‌توانند ترغیب کننده یا برهم زننده فعالیت‌های اشتغال‌زایی پایدار در دانشگاه باشند. از این‌رو، دانشجویان و اساتید به زیرساخت‌های حمایتی نیازمندند. سیاست‌های حمایت مالی دولت برای اشتغال پایدار، یکی از نیازها است. وجود مشوق‌های مالیاتی، بیمه‌ای و گمرکی برای دانشجویان کارآفرین و وجود زیرساخت‌های عمرانی مورد نیاز برای توسعه اشتغال و وجود مراکز و زیرساخت‌های پشتیبانی فنی، آموزشی، اطلاعاتی و پژوهشی برای اشتغال پایدار بسیار تعیین کننده است. مراکز رشد و زودبازده می‌توانند کمک بزرگی برای اشتغال‌زایی پایدار باشند. توجه به این مراکز به اشتغال‌زایی پایدار و ترغیب دانشجویان به اشتغال آفرینی کمک می‌کنند. زیرساخت‌های قانونی، نیز حائز اهمیت هستند. ایجاد ساختار حقوقی و مقررات خاص برای دانشجویان به منظور اشتغال پایدار ایشان و ثبات قوانین و سیاست‌های حمایتی از اشتغال پایدار یا رفع موانع قانونی اشتغال پایدار در کشور و تشویق و حمایت دولت از سرمایه‌گذاری ریسک‌پذیر در ایجاد مشاغل از شاخص‌های مهم زیرساخت قانونی است. واقعیت آن است که برای

کارآفرینی در دانشجویان مد نظر است. در واقع، از روش‌هایی که دانشجویان را در تعامل باهم قرار می‌دهد مانند روش ایفای نقش یا بحث گروهی برای درک بهتر مفهوم بازار، اشتغال و کارآفرینی استفاده می‌شود و مشارکت فعالانه دانشجویان در کلاس درس در تحلیل وضعیت کارآفرینی بسیار مؤثر است. روش دیگر، مبتنی بر حل مسأله است. رویارویی با مسائل و چالش‌های معیشتی به دانشجویان این امکان را می‌دهد که با نگاه حل مسأله به پدیده‌های پیش رو بیندیشند و برای هر کاری راه حل منحصر به فرد آنرا بیابند. این رویکرد حل مسائل باید مبتنی بر ایده‌های خلاقانه و اقدام پژوهی یا درس پژوهی مبتنی بر کارآفرینی و اشتغال دانشجویان باشد و با تحلیل نیاز بازار، ایده‌های خلاقانه شغلی را عنوان کنند. این روش به دانشجویان کمک می‌کند تا برای آینده خود راه حل شغلی پیدا کنند و مشاغل بسیار جدیدی نیز پیشنهاد دهند. (سوریامان و همکاران ۲۰۲۳، بومن و لوسی ۲۰۲۱، لیو و همکاران ۲۰۲۰)

در پژوهش حاضر، به بعد اشتغال‌زایی پایدار نیز اشاره شد و عوامل سازمانی و محیطی مورد شناسایی قرار گرفت. در این پژوهش مشخص شد که عوامل سازمانی، در ابتدا شامل بحث مدیریت می‌شوند. در این راستا، باید به تمایز نظارتی و مدیریتی در دانشگاه اشاره شود و عنوان شود که به منظور ارتقای تفکر اشتغال‌زایی پایدار، مدیران دانشگاهی باید مسئولیت مدیریتی و نظارتی را از هم جدا کنند و امکانات لازم را برای اشتغال آفرینی پایدار فراهم کنند. علاوه بر این نظارت را به منزله ارزشیابی و پیشبرد سریع امور به کار بندند. تعهد و گرایش مدیریت و رهبری دانشگاه به ایجاد اشتغال برای دانشجویان و همچنین، سیاست‌گذاری آموزشی ایشان مبتنی بر ایجاد شغل در دانشگاه می‌تواند به اشتغال‌زایی دانشجویان کمک کند. این موضوع نباید با کنار رفتن یک مدیر به فراموشی سپرده شود بلکه به‌عنوان یک سیاست همه جانبه در رویکرد سیستمی دانشگاهی حفظ گردد و حساسیت در کار بر روی ایده‌های نوآورانه دانشجویان بالا رود. البته

Badraghnezad A, Mohammadi Khyareh M, Adabi Firouzjaee B. (2022). Investigating the relationship between entrepreneurship, economic growth and employment; panel VAR approach, *Journal of Econometric Modelling*, Vol.7, No.1, Pp. 123-153. [In Persian]

Bauman A, Lucy C. (2021). Enhancing entrepreneurial education: Developing competencies for success. *The International Journal of Management Education*, Vol.19, No.1, Pp. 100293.

Boldureanu G, Ionescu A M, Bercu A M (et al). (2020). Entrepreneurship education through successful entrepreneurial models in higher education institutions. *Sustainability*, Vol.12, No.3, Pp. 1267.

Ferrer R. (2022). Impact of COVID-19 Pandemic on academic stress and perceived classroom climate in Spanish university students. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, Vol.19, No.7, Pp. 4398.

Gianiodis P T, Meek W R. (2020). Entrepreneurial education for the entrepreneurial university: a stakeholder perspective. *The Journal of Technology Transfer*, Vol.45, No.4, Pp.1167-1195.

Hahn D, Minola T, Bosio G (et al). (2020). The impact of entrepreneurship education on university students' entrepreneurial skills: a family embeddedness perspective. *Small Business Economics*, Vol.55, No.1, Pp. 257-282.

Henry C. (2023). Is there a role for entrepreneurship education in veterinary medicine? A UK study. *Entrepreneurship Education and Pedagogy*, Vol.6, No.1, Pp. 161-186.

Jena R K. (2020). Measuring the impact of business management Student's attitude towards entrepreneurship education on entrepreneurial intention: A case

اشتغال‌زایی پایدار، همه دستگاه‌ها و مسئولین باید پای کار بیایند و این فقط مسئولیتی بر دوش آموزش و پرورش یا آموزش عالی نیست. سیاست‌گذاری‌های کلان کشوری باید در این راستا باشد تا سازوکار قانونی برای اشتغال‌زایی پایدار اعمال شود و لازم‌الاجرا باشد. یکی دیگر از ویژگی‌هایی که باید مورد بررسی قرار بگیرد و تغییر شگرفی در میزان اشتغال‌زایی در دانشجویان ایجاد می‌کند، ویژگی بازار است. وجود تنوع در صنعت برای فرصت‌سازی اشتغال پایدار، توجه به رقابت بازار در دنیای مشاغل، توجه به کیفیت رقابتی محصولات، توجه به فرصت‌های موجود در بازار و توجه به تمرکز خریداران به منظور اشتغال‌زایی پایدار بر اساس ارائه تولید یا خدمات از این ویژگی‌ها است که باید مورد توجه مسئولین و نهادها قرار بگیرد. در نهایت در این پژوهش، مدل مفهومی ارائه شد که برگرفته از مبانی نظری و مصاحبه با خبرگان مبتنی بر عوامل تشکیل دهنده بود. این مدل از اعتبار مناسبی برخوردار بود. از جمله نقاط ضعف پژوهش می‌توان به محدود بودن جامعه آماری به شهر تهران اشاره کرد و به همین دلیل پیشنهاد می‌شود این پژوهش با این عنوان را در جوامع دیگر نیز مورد بررسی قرار داد. با توجه به خلأ‌های پژوهشی در رابطه با موضوع و همچنین جامع و کاربردی بودن و نو بودن موضوع پژوهش می‌توان انتخاب مناسب موضوع پژوهش یعنی شناسایی، تدوین و اعتباریابی شاخص‌های آموزش کارآفرینانه برای اشتغال‌زایی پایدار در دانشگاه‌های آزاد اسلامی شهر تهران را از جمله نقاط قوت پژوهش حاضر دانست.

References

Al-Baher I A, Mohammad I A. (2022). The Degree of Availability of a positive Internal Work Environment in Private Jordanian Universities in light of Some Variables from Viewpoint of Faculty Members Working in Them. *Jordanian Educational Journal*, Vol.7, No.3, P. 179-198.

- approach, *Journal of Studies in Entrepreneurship and Sustainable Agricultural Development*, Vol.9, No.4, Pp. 109-128. [In Persian]
- Pramodini, D. V. (2022). Evaluation of importance for research in education. *International journal of social science & interdisciplinary research issn: 2277-3630 Impact factor: Vol.11, No.01*, Pp. 255-260.
- Rădulescu C V, Burlacu S, Bodislav D A (et al). (2020). Entrepreneurial education in the context of the imperative development of sustainable business. *European Journal of Sustainable Development*, Vol.9, No.4, Pp. 93-93.
- Rauf R, Wijaya H, Tari E. (2021). Entrepreneurship education based on environmental insight: Opportunities and challenges in the new normal era. *Cogent Arts & Humanities*, Vol.8, No.1, Pp. 1945756.
- Suryaman W, Muchtar H S, Warta W (et al). (2023). Entrepreneurship-Based On Life Skills Training Management In Non-Formal Education To Improve Participant's Ability Towards Economic Independence. In *Proceedings of the 4th International Conference on Law, Social Sciences, and Education, ICLSSE 2022, 28 October 2022, Singaraja, Bali, Indonesia*.
- Wiklund J, Nikolaev B, Shir N (et al). (2019). Entrepreneurship and well-being: Past, present, and future. *Computers in Human Behavior*, Vol.107, Pp. 106275.
- Keykha A, Ezati M, Salehi M. (2019). Entrepreneur university model design: Qualitative approach (Case study: University of Tehran), *Iranian Journal of Engineering Education*, Vol.21, No.83, Pp. 51-77. [In Persian]
- Liu T, Walley K, Pugh G (et al). (2020). Entrepreneurship education in China. *Journal of Entrepreneurship in Emerging Economies*.
- Mashayekh M, Hamedinasab S, Rasrtegar A (et al). (2020). Investigating the Mediating Role of Entrepreneurial Enthusiasm in the Relationship Between Academic Support and Students' virtual Entrepreneurship, *Applied Educational Leadership*, Vol.1, No.2, Pp. 55-68. [In Persian]
- Moktarband M. (2020). Theoretical explanation of the poverty line from the perspective of Islamic economics; based on statistical standards of the Iranian economy, *Journal of Iran's Economic Essays (JIEE)*, Vol.17, No.33, Pp. 59-85. [In Persian]
- Nam T. (2019). Technology usage, expected job sustainability, and perceived job insecurity. *Technological Forecasting and Social Change*, Vol.138, Pp. 155-165.
- Norouzzadeh A, Vazifeh Damirchi Q. (2022). Presenting the ecotourism model with an emphasis on entrepreneurship and sustainable rural employment with a mixed